

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV ETNOLOGIE

HISTORICKÉ VĚDY – ETNOLOGIE

PETR KVÍČALA

SOUDOBÉ ETNICKÉ PROCESY PŮVODNÍCH
NÁRODŮ RUSKÉHO SEVERU

CONTINUING ETHNIC PROCESSES OF THE
INDIGENOUS PEOPLES OF THE RUSSIAN NORTH

TEZE DIZERTAČNÍ PRÁCE

VEDOUCÍ PRÁCE – DOC. PHDR. FRANTIŠEK VRHEL, CSC.

2014

ÚVOD

V současné době v Ruské federaci probíhají závažné změny, týkající se mnoha etnik, které byly v post-sovětské době na tržní období zcela nepřipravena. Přestaly fungovat staré vazby, staré ekonomické systémy a pro všechny obyvatele, včetně příslušníků KMNS¹, nastalo zlomové období.

Předkládaná práce se věnuje etnologickým jevům, týkajícím se KMNS Ruské federace. K tomuto tématu neodmyslitelně patří formování a fungování tradiční kultury, etnokulturní procesy, vztah KMNS a státu, vztah KMNS a společností působících v oblastech jejich života a jiné formy jejich adaptace a život v současných podmínkách. Pohled na jejich historii dává možnost nahlédnout na změny těchto národů v současnosti.

TEZE

Již na konci osmdesátých let se v Sovětském svazu začala rozšiřovat různá nacionalistická hnutí fungující na etnickém a částečně politickém základě. Po rozpadu Sovětského svazu v různých regionech posílila. Stát na tato hnutí postupně reagoval. Začala se formovat legislativa, která tyto prvky různým způsobem včlenila, či vymezila. Po překonání krizových let následujících po rozpadu Sovětského svazu pak stát v některých ohledech vůči KMNS přijal větší či menší paternalistickou a dotační politiku. K tomuto stavu přispěla také zvýšená aktivita příslušníků KMNS, kteří se začali intenzivně sdružovat a obhajovat své zájmy. V tomto období se začíná hovořit o znovuzrození řady KMNS a jejich kultury, avšak stejně tak se v této době diskutuje o jejich vymírání a zániku. Aktivisté z řad KMNS často deklarují své názory o nedostatečné legislativní bázi, která by je chránila a pomohla jim v jejich rozvoji, a stejně tak o porušování jejich práv ze strany majoritní společnosti, od úředníků lokálních orgánů státní správy, či těžebních společností. Budoucnost KMNS někteří badatelé, a sami někteří z jejich příslušníků, vidí v návratu k tradičním činnostem předků a varují před asimilací s majoritní společností. Na druhé straně ale někteří příslušníci těchto národů sami volí jinou cestu svého vývoje.

Předkládaná práce se věnuje etnologickým jevům, týkajícím se KMNS Ruské federace, zejména v Jamaloněckém autonomním okruhu. K tomuto tématu neodmyslitelně patří formování a fungování tradiční kultury, etnokulturní procesy, vztah KMNS a státu, vztah

¹ Коренные малочисленные народы Севера.

KMNS a společností působících v oblastech jejich života, formy jejich adaptace a život v současných podmínkách. Pohled na jejich historii dává možnost nahlédnout na změny těchto národů v současnosti.

Přínos práce tkví, pokud možno, v komplexním pohledu a rozšíření poznání v oblasti KMNS Ruské federace, který do sebe začleňuje nejenom jejich tradiční způsob života a jeho ovlivnění stávající legislativou RF, která má dalekosáhlý vliv na jejich adaptační strategii v současné době. Práce poskytuje netendenční pohled na problematiku KMNS, oprostěný od „romantizujících“ přístupů, které jsou i v současné době někdy viditelné a poskytuje nestranné zhodnocení na základě kvalitativní analýzy, jejíž základní vstupy byly získány opakovaným výzkumem ve zkoumaném teritoriu, tedy zejména v Jamaloněneckém autonomním okruhu.

Mezi základní výzkumné otázky patří: jaké jsou současné adaptační strategie a co je ovlivňuje? Jsou tradiční způsoby hospodářské činnosti na vzestupu, nebo si příslušníci KMNS volí jinou cestu života? Zaniká tradiční kultura, nebo zažívá období rozkvětu, a jaké faktory mají vliv na tento stav? Zásadní otázkou rovněž je, jaké jsou v současné době pro příslušníky KMNS možnosti, jaké jsou vytvořeny podmínky pro jejich život ze strany státu a jaký vliv má stávající situace na příslušníky KMNS a jejich život.

Nejpodstatnějším ze zdrojů informací pro tuto práci je opakovaný terénní výzkum. Údaje jsem sbíral v různých oblastech Jamaloněneckém autonomního okruhu, od arktických tundrových oblastí za polárním kruhem poloostrova Jamal, až po jižní oblasti okruhu v Šuryškarském rajónu v letech 2005 a 2008. Zde se jednalo o metodu zúčastněného pozorování, a to ať již v rybářských vesnicích, či *čumech*² kočovníků v Jamalské tundře. Informátoři byli řadoví příslušníci těchto národů zabývající se tradičními hospodářskými způsoby života, ale také jejich příslušníci žijící ve městech a rajónních centrech, kteří pracovně působí ve státní správě, zejména v úřadech, zabývajících se otázkami KMNS, a rovněž v lokální asociaci *Jasavej*, která hájí jejich zájmy. Část informátorů pracuje ve sféře tradiční kultury, někteří z nich pracují v médiích. V Jamaloněneckém autonomním okruhu jsem také pracoval s informátory z majoritní společnosti, kteří se dlouhodobě dostávají do styku s příslušníky KMNS. Část informátorů byli zástupci těchto národů v AKMNSSiDV RF³ v Moskvě, jejíž snahou je aktivity těchto národů zastřešovat v rozsahu celé Ruské federace. Opakování výzkumu a rovněž udržování kontaktu s některými informátory i po ukončení práce v terénu, dává možnost zhodnotit vývoj situace.

Podstatným zdrojem informací jsou legislativní materiály Ruské federace, které jsem

² Kónické stany (obdoba amerického tee-pee).

³ Ассоциация коренных малочисленных народов Севера, Сибири и Дальнего Востока Российской Федерации.

využil v analytických cílech a které hrají klíčovou úlohu již v prvních částech této práce. Nezastupitelnou roli má i další odborná literatura, řada etnologických studií, statistické údaje. V neposlední řadě jsem pracoval i s materiály objevujícími se v médiích. V práci jsem použil také články, které využívají asociace a jednotliví příslušníci KMNS k vytváření vnitřních vazeb, propagaci a obhajobě svých zájmů. Každý z těchto zdrojů má svoji výpovědní hodnotu a každý z nich vyžaduje jiný přístup. Je nutné brát v úvahu, zdali odborné materiály vychází například na náklady asociací, nebo zdali jsou jejich autory příslušníci těchto národů, kteří někdy působí jako aktivisté či osoby vysoce postavené ve státní správě.

Adaptační strategie má u KMNS Ruské federace etnický i neetnický základ. Etnický základ se skládá ze dvou složek, z nichž první pramení z historického charakteru zvyklostí a strategií využití okolního prostředí v rámci jejich hospodářských činností. Druhá složka se formuje na základě využití individuálních a kolektivních práv a privilegií, které těmto národům umožňuje legislativní báze Ruské federace.

Práce je rozdělena do několika základních kapitol. Úvodní část, zaměřená na stanovení cílů, výzkumných otázek, východisek, stav vývoje a vstupu do problematiky.

První kapitola se zaměřuje na mezinárodní normy, týkající se KMNS, které se Ruská federace zavázala dodržovat. Kromě toho uvádím i mezinárodní konvence, které sice Ruské federace nepřijala, kterých se ale aktivisté z řad KMNS dovolávají, neboť je vidí jako podstatné pro svůj rozvoj.

Druhá kapitola se věnuje nejpodstatnější ruské legislativní bázi, která se týká KMNS. Legislativa je klíčovým prvkem, neboť zásadně ovlivňuje adaptační mechanismy KMNS na základě etnické příslušnosti. U KMNS je viditelný dosah ovlivnění jednotlivých sfér jejich života díky specifickým právům a privilegiím, které jsou v legislativě zakotveny. Pohled na mezinárodní a ruské normy též ukazuje, nakolik zákony RF obsahují body nepřijatých mezinárodních konvencí, zdali je jejich nepřijetí pro KMNS zásadní a v čem rozdíl mezi nepřijatými mezinárodními konvencemi a zákony RF tkví.

Třetí kapitola se zaměřuje především na KMNS v Jamaloněneckém autonomním okruhu, kde byl prováděn výzkum. Věnuje se geograficko-klimatickým a jiným přírodním podmínkám této oblasti, které zásadně ovlivňují zdejší hospodářské možnosti. Popsány jsou také demografické údaje. Zásadní je v této části pohled na historický rozvoj jednotlivých KMNS, které v Jamaloněneckém autonomním okruhu žijí (Něnci, Chantové a Selkupové). Pohled je věnován příchodu do oblastí, kde v současné době žijí, a dalším stránkám jejich života v historii. Do této části zařazuji i příchod Rusů a národů, které spolu s nimi tyto země osidlovaly. Podstatné jsou také historické zlomy, které ovlivnily život KMNS. Díky tomu je

umožněn komplexnější náhled na současnou situaci těchto národů.

Čtvrtá kapitola se věnuje současnému životu a jeho jednotlivým prvkům, ať již ve spojení s tradičním či jiným způsobem života. Podstatnou roli hraje pohled na adaptační prvky v současnosti a úloha etnické příslušnosti. Kapitola se logicky věnuje vzdělávání, zaměstnání, a to zejména v tradičních hospodářských činnostech, roli domácích činností, zakládání občin a asociací, které mají zásadní vliv na jejich soudobý život a jsou jedním z adaptačních prvků. Dále se rovněž věnuje vztahu KMNS s úřady státní správy, a též vztahům s těžebními společnostmi, které působí v oblastech jejich života. Pohled je věnován otázkám dotačního i jiného charakteru. Je viditelná provázanost a důležitost prvních dvou kapitol, které se věnují legislativě, která umožňuje využívat zvláštní „etnická práva“ v praxi.

V závěru docházíme k odpovědím na výzkumné otázky a shrnutí jednotlivých bodů, které se formují v průběhu celé dizertační práce do závěrů, reflektujících život a adaptační strategie KMNS.

ZÁVĚR

Stávající legislativa, týkající se KMNS, je poměrně dobře zpracována na centrální úrovni, a podle konkrétní potřeby jednotlivých regionů doplňována i na úrovni regionální. Ruská federace nepřijala některé mezinárodní konvence, ale většina opatření, které tyto konvence obsahují, jsou již obsažena v ruské legislativě. O některých částech těchto konvencí můžeme předpokládat, že přijata ani nebudou. Jedná se zejména o otázky předávání půdy do vlastnictví příslušníkům národů, kteří je v současné době bezplatně užívají. V otázce naplňování legislativních norem mohou Jamaloněnecký autonomní okruh hodnotit jako oblast se snahou o pečlivé dodržování stávajících zákonů týkajících se KMNS a jako oblast, kde jsou k jejímu naplňování vytvářeny pozitivní podmínky. KMNS jsou zde ze strany výkonných orgánů poměrně intenzivně vybízeny k uplatňování práv, které jim umožňují naplňovat kvalitnější život.

Legislativa v zásadní míře ovlivňuje životy KMNS a stává se jednou ze základních složek ovlivňující jejich adaptaci. Část inovačních prvků vychází z legislativy, ve které je vymezen element etnicity. Kromě jejího využití jsou však životní strategie a způsoby sebezabezpečení Původních malých národů JANA O prakticky stejné jako u ostatního obyvatelstva. Výraznou výjimku tvoří pastevcí sobů, ale i u jejich dětí můžeme vidět určitý příklon ke strategiím majoritní společnosti. Způsoby adaptace jsou neetnického i etnického charakteru. Ty, které jsou založeny na etnickém základě můžeme dělit na adaptace na základě

historického vývoje a na adaptace na základě privilegií, které jim umožňuje legislativní báze. Privilegia na základě legislativní báze můžeme dělit na individuální (např. kvóty bezplatného lovu) a kolektivní práva (např. podnikání v rámci občin). Obě jmenované kategorie jsou v současné době příslušníky KMNS aktivně využívány. Stát jim tato práva nejenom umožňuje. Podle mých zkušeností z výzkumu, úřady JANA O k jejich využití aktivně vybízí a podporují je. O zájmy KMNS se v Salechardě stará zejména Oddělení pro otázky Původních malých národů, jehož naprostá většina zaměstnanců jsou právě příslušníci těchto národů. S využitím individuálního práva výlovu ryb je spjata ekonomická strategie téměř všech příslušníků KMNS. Profesní preference jsou u KMNS prakticky stejné jako u majoritní společnosti RF. Ve srovnání s ostatními částmi RF se výjimečně velký podíl KMNS Jamaloněneckého autonomního okruhu zabývá pastevectvím sobů, které se zde efektivně rozvíjí a je v Ruské federaci určitým fenoménem. Stále větší část KMNS se ale od tradičních hospodářských činností vzdaluje k neetnickým způsobům adaptace, tedy k těm, které nemají etnický prvek odlišení, a které využívá i okolní majoritní obyvatelstvo. Děti ze smíšených rodin, kdy jeden rodič etnicky nepatří mezi KMNS, se hlásí k etnické příslušnosti, která patří mezi KMNS, a to z důvodů doplňkové „etnické legislativy“, která přináší privilegia. Legislativa, která na podporu KMNS vznikla a dala jim privilegia, zejména v hospodářském životě, tímto prakticky přímo ovlivňuje sebeurčení a výběr etnické příslušnosti. Vliv na volbu etnické příslušnosti má v takovém případě v podstatě vnější faktor.

Příslušníci KMNS mají podobné preference ve vzdělávání, výběru zaměstnání, nebo při strategii pěstování plodin domácnostmi. Je to logicky vysvětlitelný proces, KMNS nejsou nijak izolovány a jsou součástí společného celoruského sociálně-kulturního a ekonomického prostředí. Rybolov příslušníků KMNS, v případě, že je hlavní pracovní činností, se v současné době nijak neliší od lovu ryb majoritního obyvatelstva a kromě personálního složení občin, jejichž členové jsou příslušníci KMNS, nemá žádné etnické příznaky. Metody zpracování ulovených ryb se v převládající míře neliší od postupů užívaných majoritním obyvatelstvem. Například tradiční kvašení téměř zaniklo. 40 % příslušníků KMNS se v JANA O zabývá pastevectvím sobů, které oproti rybolovu zůstává silným nositelem tradiční kultury, a to ať již materiální či duchovní. Stáda sobů se velmi rychlým tempem rozrůstají a jejich počet v Jamalském rajónu již dosáhl takových rozměrů, že dochází ke znehodnocování pastvin. Stejně tak se v JANA O rychle rozrůstá těžební průmysl a je zřejmé, že na zmenšování stád zatím nemá vliv. Tvrzení o spojitosti rozvoje těžebního průmyslu a úpadku pastevectví sobů se zde na základě statistických údajů ukazují jako neopodstatněná. Za štědrá dotační politikou JANA O, která se významně týká i KMNS, stojí aktivní činnost úřadů autonomního okruhu a je umožněna díky zdejšími nalezišti plynů a ropy. V období po rozpadu Sovětského svazu

začaly na základě legislativy vznikat nové ekonomické jednotky, obcí, které se týkají speciálně KMNS. Jejich spjatost s tradicemi se ve velké míře odvíjí od činností, které vykonávají. Obcí zabývajících se rybolovem se způsobem činnosti ani cíli neliší od ostatních komerčních společností v tomto oboru. Jejich cílem je zisk a tradice je zde v převládající míře ztracena. V pastevectví sobů se u kočujících rodin spíše jedná o způsob života a zisk u nich není hlavním měřítkem. I pastevectví sobů je však velmi silně provázáno s vnějším světem. Týká se ho řada dotačních programů a pomoc ze strany oblastních úřadů, který je například vidět v případech, kdy stádům hrozí ztráty díky nepříznivým přírodním podmínkám. Stejně tak se realizace sobího masa odehrává prostřednictvím jatek, která jsou opět ovlivněna programy rozvoje autonomního okruhu. Také zásobování a jiná pomoc kočovníkům se vykonává prostřednictvím dotační činnosti. Je otázkou, zdali by kočovní hospodářství a většina kočujících rodin byla schopna kočovat a žít tímto způsobem života i bez vnější podpory státu. V některých vzdálených místech se některé elementy tradičních činností udržují díky tomu, že v těchto místech v podstatě není jiná volba a jsou v převážné míře spíše hospodářského rázu. Ve městech se pak elementy tradičních činností „znovuzrojují“ z velké míry na základě vnějších podnětů a v takovém případě je jejich výstup formou prezentace původních tradic, v současnosti již nespojených s vnitřním významem, pro který byly dříve vykonávány.

Jedním z adaptačních kroků KMNS je zakládání asociací, které příslušníky KMNS sdružují. Jejich činností je hájení zájmů KMNS. Prostřednictvím asociací vzniká elita KMNS, která se dále sdružuje na celoruské a dokonce i celosvětové bázi. Probíhá výměna informací, vzájemná mediální podpora a školení, které z centra vedou zpět do jednotlivých regionů Ruské federace, a na jejichž základě pokračují na lokální úrovni jednotliví aktivisté. V tomto směru je však otázkou, nakolik do těchto jednání se státními orgány pouze vstupují. Část elity KMNS, která působí v asociacích, totiž již ruské státní orgány a úřady představuje a to ať již svými politickými či pracovními funkcemi. Úrovně funkcí v asociacích a státní funkce se zde prolínají. Asociace jsou poměrně efektivní v mediálních kampaních a různé státní orgány jim, ve většině případů, vycházejí vstříc. To, že funkce prolínají, v podstatě nijak nebývá reflektováno v případech mediálních kampaní, ve kterých bývá při hájení zájmů vykreslován střet KMNS se státem. V oblastech života KMNS působí řada společností, a to zejména těžebních. Navzdory někdy negativnímu mediálnímu obrazu, v terénu jsem se v převládající míře setkal s tím, že vztahy příslušníků KMNS a firem, které zde působí, jsou poměrně harmonické. Tyto společnosti částečně dotují příslušníky KMNS a finančně či materiálně jim kompenzují svoji činnost na místech jejich tradičního hospodaření, například prostřednictvím motorů, lodí, mrazáků a celou řadu dalších potřeb. Kromě toho také pomáhají se

zásobováním. V rámci svého zásobování přivážejí čerstvé potraviny i příslušníkům KMNS, kteří žijí v okolí jejich pracovních základen. Příslušníci KMNS s nimi někdy bartrovým způsobem mění nalovenou zvěř za jiné produkty. Ve sféře snah o zachovávání tradic je nutno uvést také činnost zájmových kulturních uskupení. Jedná se o různé druhy tradičních kulturních činností, od dekorativního umění až po taneční kroužky. Tyto činnosti aktivně podporují neziskové organizace i stát a v případě nadšených organizátorů se stávají přitažlivými i pro ostatní příslušníky KMNS. Z jejich příslušníků KMNS, kteří se věnují etnickým tradicím se rovněž rekrutují příslušníci lokální elity. Z lidí, kteří naleznou potřebu a zálibu například ve sběru tradičních pohádek a jiných příběhů se často stávají „etničtí“ spisovatelé, kteří přitahují pozornost i ostatních příslušníků KMNS. Všechny osoby, které se touto činností zabývají, jsou dobře socializovány v majoritní společnosti. Znalosti a zkušenosti řídicích procesů, či myšlenkových vizí v tomto směru, zejména dříve, přicházely ze strany státní správy a místní samosprávy, nebo prostřednictvím zahraničních neziskových organizací. Aktivity v rámci tradičnosti na výstupu k majoritní společnosti nevznikly na základě jakéhosi „samostatného sebeuvědomění“ a následně z tohoto vyplývající činnosti. Posun je vidět ve skutečnosti, že z dříve tradičních a běžných praktik se tato činnost začala oživovat na základě podnětů z vnějšího prostředí. O řadě z těchto činností se domnívám, že bez finanční podpory „z vnějšku“ by již vykonávány nebyly. V současné době se mezi příslušníky KMNS již dokázala vytvořit elita, která již převzala organizační zkušenosti, které se nyní předávají dále. I v dnešní době mají ale významnou roli vnější podněty.

Současný rozvoj u většiny příslušníků Původních malých národů v Jamaloněneckém autonomním okruhu poukazuje na přejímání společné části kulturního chování rozšířené na celém teritoriu Ruské federace. U jejich menšiny je viditelná určitá „izolace“ způsobená povahou jejich hospodářské činnosti, vedoucí k tomu, že touto menšinou nejsou masově přejímány hodnoty společenských hodnot, norem a kultury celoruské úrovně. Díky této izolaci se i více uchovávají jejich tradice. Je důležité zdůraznit, že i většina příslušníků těchto národů, která výraznou měrou přijímá společné části kulturního chování a hodnot v RF, si zachovává svou etnickou identitu. Navzdory přijímání společného evropského kulturního obrazce chování a hodnot, zdejší národy „nevymírají“. Doplnková legislativní práva a rozvoj lokálních asociací KMNS, mimo jiných faktorů, významně mobilizuje a zvyšuje jejich etnickou příslušnost a sounáležitost.

VÝVĚROVÁ BIBLIOGRAFIE

АКСЕНОВА, О. В. *Коренные малочисленные народы севера: уроки самоорганизации и социального партнерства*. Москва, 2004.

АРУТЮНЯН, Ю. В. *Трансформация постсоветских наций*. Москва, 2003.

БОГОЯВЛЕНСКИЙ, Д. Д. – МАРТЫНОВА, Е. П. – МУРАШКО, О. А. *Опыт проведения этнологической экспертизы – оценка потенциального воздействия программы ОАО „Газпром“ поисково-разведочных работ в акваториях обской и тазовской губ на компоненты устойчивого развития этнических групп малочисленных народов Севера*. Москва, 2002.

БОЧАРНИКОВ, В. Н. (сост.) *Энциклопедия Коренных народов Севера, Сибири и Дальнего Востока Российской Федерации*. Москва, 2005.

ГОЛОВНЕВ, А. В. *Историческая типология хозяйства народов Северо-Западной Сибири*. Новосибирск, 1993.

ГУБОГЛО, М. Н. *Языки этнической мобилизации*. Москва, 1998.

ДОЛГИХ, Б. О. *Очерки по этнической истории ненцев и энцев*. Москва, 1970.

ДУНИН-ГОРКАВИЧ, А. А. *Тобольский Север: этнографический очерк местных инородцев*, т. 3. [online]. 2011 [20.1.2013]. Dostupné z: <http://89.253.247.156/_files/product/pdf/104/1032317.pdf>.

ЖУРАВСКИЙ, А. В. – ЗЕНЬКО, А. П. – КАЛАБАНОВ, А. Н. *Государственная национальная политика и государственно-конфессиональные отношения в субъектах Российской Федерации в 2010 году*. Москва, 2010.

КАСТРЕН, А. А. *Путешествие по Лапландии, Северной России и Сибири (1838–1844, 1845–1849)*. Собрание старых и новых путешествий. Москва, 1860.

КВАШНИН, Ю. Н. *Современные этнополитические процессы в Ямало-Ненецком автономном округе*. In: *Известия Алтайского государственного университета*, 4–3(68). Барнаул, 2010, s. 101–108.

КЛОКОВ, К. Б. – ПЕТИНА, О. В. – ХРУЩЕВ, С. А. *Семейное домохозяйство в районах проживания коренных народов Севера*. СПб., 2004.

КОПЫЛОВ, Д. И. – РАДЧЕНКО, Н. Д. – СМЕРНОВА, М. А. (отв. ред.): *Судьбы народов Обь-Иртышского севера*. Тюмень, 1994.

КОШЕЛЕВА, Е. Ю. *Традиционная культура и политико-экономические манипуляции: Ханты-Мансийский автономный округ*. In: *Традиционное сознание: проблемы реконструкции*. Томск, 2004, с. 321–327.

КОШЕЛЕВА, Е. Ю. *Этнические движения коренных малочисленных народов Севера на рубеже 20–21 веков. Западносибирский регион*. Томск, 2003. Dizertační práce, ТГУ.

КРЫЛАТЫХ, Э. Н. *Научный отчет по теме «Состояние и перспективы развития агропродовольственного комплекса российских арктических территорий (на примере Ямало-Ненецкого автономного округа)»*, Международная энергоэкологическая программа «энергия Арктики». In: adc.newparadigm.ru [online]. 2011 [25.2.2013]. Dostupné z: <<http://www.adc.newparadigm.ru/files/ank3-4.doc>>.

КРЫЛОВ, В. С. – ХАРЮЧИ, С. Н. – АНДРИЧЕНКО, Л. В. – БЕЛОУСОВА, Е. В., *Комментарий к федеральному закону о гарантиях прав Коренных малочисленных народов Российской Федерации*. Москва, 1999.

- КРЮКОВ, В. А. – ТОКАРЕВ А. Н. *Учет интересов коренных малочисленных народов при принятии решений в сфере недропользования*. Москва, 2005.
- КРЯЖКОВ, В. А. *Статус малочисленных народов России, Правовые акты и документы*. Москва, 1994.
- КРЯЖКОВ, В. А. *Статус малочисленных народов России, Правовые акты и документы*. Москва, 2005..
- ЛЕХАНОВА, Ф. М. (отв ред.) *Система образования и коренные народы Севера АКМНССиДВ РФ*. Москва, 2004.
- МАКСИМОВ, А. А. *Права коренных народов Севера на землю и природные ресурсы: Эффективное использование и совместное управление*. Москва, 2005.
- МОРОЗОВ, Ю. А. *Ямал, грань веков и тысячелетий*. Санкт-Петербург, 2000.
- МУРАШКО, О. А. (сост.) *Северные народы России на пути в новое тысячелетие: к десятилетию Ассоциации коренных малочисленных народов Севера, Сибири, и Дальнего востока Российской Федерации*. Москва, 2001.
- МУХАЧЕВ, А. Д. *Путешествие в мир оленеводов*. Новосибирск, 2001.
- ПАВЛОВ, П. Н. *Комментарий к федеральному закону «О территориях традиционного природопользования коренных малочисленных народов Севера, Сибири и Дальнего востока Российской Федерации*. Москва, 2001.
- ПАВЛОВ, П. Н. – КРАМКОВА, Т. В. – МАРТЪЯНОВ, Г. А. *Комментарий к главе 25 Налогового кодекса Российской Федерации. Сборы за пользование объектами животного мира и за пользование объектами водных биологических ресурсов*. Москва, 2004.
- ПИВНЕВА, Е. А. – МАРТЫНОВА, Е. П. *Традиционное природопользование народов Северного Приобья (по материалам Ханты-Мансийского автономного округа)*. Москва, 2001.
- СУЛЯНДЗИГА, Р. В. – МАКСИМОВ, А. А. – КРУПКО, Л. О. – БОРСУК, Е. И., (сост.) *Коренные народы Севера и промышленное развитие, Социально –экономические соглашения с добывающими компаниями: от конфликта – к партнерству, от благотворительности – к программам развития*. Москва, 2008.
- СУЛЯНДЗИГА, Р. В. (сост.) *Обзор законов и нормативных актов Арктических стран по защите прав коренных народов. Соглашения и резолюции*. Москва, 2005.
- ТУРАЕВ, В. А. *Дальневосточные эвенки: этнокультурные и этносоциальные процессы в XX веке*. Владивосток, 2008.
- ХАХОВСКАЯ, Л. Н. Адаптация коренных малочисленных народов Магаданской области в XX в. In: ДЕРЕВЯНКО, А. П. – КУДЕЛИН, А. Б. – ТИШКОВ, В. А. (отв. ред.) *Адаптация народов и культур к изменениям природной среды, социальным и техногенным трансформациям*. Москва, 2010, s. 319–327.
- ХАХОВСКАЯ, Л. Н. – СЛОБОДИН, С. Б. Механизмы адаптации коренных народов Магаданской области к современным социально-экономическим условиям. In: *Межэтническое взаимодействие и социокультурная адаптация народов Севера России*, Москва, 2006, s. 96–118.
- ХАХОВСКАЯ, Л. Н. Рыболовный промысел коренных народов Магаданской области в современных условиях. In: *Вестник ДВО РАН*, 2007, № 3, Магадан, s. 122–130.

ХАХОВСКАЯ, Л. Н. Современное социально-экономическое положение аборигенов Северо-Эвенского района Магаданской области. In: *Вестник СВНЦ ДВО РАН*, 2007, № 4, Магадан, с. 98–104.

ХАРЮЧИ, С. Н. *Правовые проблемы коренных малочисленных народов Севера России*. Москва, 2009.

ХАРАМЗИН, Т. Г. *Экономика традиционного природопользования Коренных малочисленных народов Севера*. Москва, 2001.

ЮЖАКОВ, А. А. – МУХАЧЕВ, А. Д. *Этническое оленеводчество западной Сибири: Ненецкий тип*. Новосибирск, 2001.

ANDERSON, D. G. *Identity and Ecology in Arctic Siberia: The Number One Reindeer Brigade*. Oxford, 2000.

BAHENSKÝ, F. *Severní Chantové – ekonomika pastevců sobů na západní Sibiři*. Praha, 2001, Diplomová práce, FFUK.

FITZHUGH, W. *Crossroad of Continents: Cultures of Siberia and Alaska*. Washington, 1994.

FORSYTH, J. *History of the Peoples of Siberia. Russian North, Russia's North Asian Colony 1581–1990*. Cambridge, 1994.

MACHOVÁ, K. (red.) *Právo národa na sebeurčení*. Pražský model OSN – XVI. Ročník (2010/2011). In: *studentsummit.cz* [online]. 2010 [Cit. 5.11.2013]. Dostupné z: <http://www.studentsummit.cz/data/1292020279546BGR_GA_pravo_naroda.pdf>

RHONA K. M. Smith. *Texts and materials on International human rights*. New York, Second Edition, 2010.

SILLANPÄÄ, L. *Awakening Siberia. From Marginalization to Self-Determination: The small Indigenous Nation of Northern Russia on Eve of the Millenium*. Helsinki, 2008.

STAMMLER, F. *The obshchina movement in Yamal: Defending Territories to build Identities?* In: *siberian-studies.org* [online]. 2005 [5.11.2013]. Dostupné z: <<http://www.siberian-studies.org/publications/PDF/ristammler.pdf>>.

RUSKÉ LEGISLATIVNÍ NORMY NA FEDERÁLNÍ ÚROVNI POUŽITÉ V PRÁCI

Водный кодекс Российской Федерации (от 03 июня 2006 г. № 74-ФЗ).

In: *base.consultant.ru* [online]. [Cit. 5.9.2013].

Dostupné z: <<http://www.consultant.ru/popular/waternew>>.

Высочайше утвержденный Устав „Об управлении инороцев“, 22 июля 1822.

In: *base.garant.ru* [online]. [Cit. 5.9.2013]. Dostupné z: <<http://base.garant.ru/58102533/>>.

Закон Магаданской области «О гарантиях прав, не относящимся к коренным малочисленным народам, но постоянно проживающим в местах традиционного проживания и традиционной хозяйственной деятельности коренных малочисленных народов на территории магаданской области» Принят Магаданской областной думой 25.12.2007 (в ред. Закона Магаданской области от 03.08.2009 N 1183-ОЗ).

In: *base.consultant.ru* [online]. [Cit. 15.9.2013]. Dostupné z:

<<http://base.consultant.ru/regbase/cgi/online.cgi?req=doc;base=RLAW439;n=26458>>.

Земельный кодекс Российской Федерации (от 25 октября 2001 г. № 136-ФЗ, в редакции от 31.12.2005г. № 206-ФЗ). In: *base.consultant.ru* [online]. [Cit. 6.9.2013]. Dostupné z:

<http://www.consultant.ru/popular/earth/17_1.html#p68>.

- Конституция Российской Федерации. In: *constitution.ru* [online]. [Cit. 6.9.2013]. Dostupné z: <<http://www.constitution.ru>>.
- Концепция государственной поддержки экономического и социального развития районов Севера (утв. постановлением правительства РФ от 7 марта 2000 г. N 198) In: *base.garant.ru* [online]. [Cit. 7.9.2013]. Dostupné z: <<http://base.garant.ru/181808>>.
- Концепция развития Коренных малочисленных народов Севера в Ямало-Ненецком автономном округе. Утверждена постановлением Государственной думы Ямало-Ненецкого автономного округа от 23 февраля 2000 г. In: *yamal-nenets.narod.ru* [online]. [Cit. 5.9.2013]. Dostupné z: <<http://yamal-nenets.narod.ru/data05/tex19352.htm>>.
- Лесной кодекс Российской Федерации (от 4 декабря 2006 г. № 200-ФЗ). In: *base.consultant.ru* [online]. [Cit. 2.9.2013]. Dostupné z: <<http://www.consultant.ru/popular/newwood>>.
- Методика утвержденная Минрегионом России от 9 декабря 2009 г. N 565. In: *base.garant.ru* [online]. [Cit. 6.9.2013]. Dostupné z: <<http://base.garant.ru/197228>>.
- Налоговый кодекс Российской Федерации (от 05 августа 2000г. № 117-ФЗ). In: *base.garant.ru* [online]. [Cit. 5.9.2013]. Dostupné z: <<http://base.garant.ru/10900200>>.
- Постановление администрации Магаданской области от 31.05.94 г. № 121 „О дополнительных мерах экономической поддержки хозяйствующих субъектов аборигенов Магаданской области“. In: *docs.cntd.ru* [online]. [Cit. 4.9.2013]. Dostupné z: <<http://docs.cntd.ru/document/460500309>>.
- Постановление № 255 „О едином перечне коренных малочисленных народов Российской Федерации“. In: *demoscope.ru* [online]. [Cit. 6.9.2013]. Dostupné z: <<http://demoscope.ru/weekly/knigi/zakon/zakon047.html>>.
- Постановление пленума Верховного суда Российской федерации от 10 октября 2003 г. N 5, О применении судами общей юрисдикции общепризнанных принципов и норм международного права и международных договоров Российской федерации. In: *base.consultant.ru* [online]. [Cit. 9.9.2013]. Dostupné z: <http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_143061>.
- Постановление Правительства РФ от 7 марта 2000 г. N 198 "О Концепции государственной поддержки экономического и социального развития районов Севера". In: *base.garant.ru* [online]. [Cit. 5.9.2013]. Dostupné z: <<http://base.garant.ru/181808/>>.
- Постановление Правительства Российской Федерации от 9 октября 2012 года № 1031 „О размерах минимальной и максимальной величин пособия по безработице на 2013 год“. In: *base.consultant.ru* [online]. [Cit. 5.9.2013]. Dostupné z: <http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_136446/>.
- Приказ Министерства регионального развития РФ от 9 декабря 2009 г. N 565 "Об утверждении методики исчисления размера убытков, причиненных объединениям коренных малочисленных народов Севера, Сибири и Дальнего Востока Российской Федерации в результате хозяйственной и иной деятельности организаций всех форм собственности и физических лиц в местах традиционного проживания и традиционной хозяйственной деятельности коренных малочисленных народов Российской Федерации". In: *base.garant.ru* [online]. [Cit. 6.9.2013]. Dostupné z: <<http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/97228/>>.
- Приложение к приказу Госстроя РФ от 27 апреля 2002 г. N 67. In: *jurbase.ru* [online]. [Cit. 5.9.2013]. Dostupné z: <<http://www.jurbase.ru/texts/sector070/tes70064.htm>>
- Распоряжение от 17.04.2006 N 536-р „Об утверждении перечня коренных малочисленных народов Севера, Сибири и Дальнего Востока Российской Федерации“.

In: *zakon.scli.ru* [online]. [Cit. 7.9.2013].

Dostupné z: <http://zakon.scli.ru/ru/legal_texts/national_law/index.php?do4=document&id4=6e00848d-fee4-4135-b398-7b4bd82e6230>.

Федеральный закон от 14 марта 1995 г. № 33-ФЗ "Об особо охраняемых природных территориях". In: *base.garant.ru* [online]. [Cit. 5.9.2013].

Dostupné z: <<http://base.garant.ru/10107990>>.

Федеральный закон от 24 апреля 1995 г. N 52-ФЗ "О животном мире". In: *base.garant.ru* [online]. [Cit. 5.9.2013]. Dostupné z: <<http://base.garant.ru/10107800>>.

Федеральный закон от 19 мая 1995 г. N 82-ФЗ "Об общественных объединениях".

In: *base.garant.ru* [online]. [Cit. 6.9.2013]. Dostupné z: <<http://base.garant.ru/10164186>>.

Федеральный закон от 15 июля 1995 г. N 101-ФЗ "О международных договорах Российской Федерации". In: *base.garant.ru* [online]. [Cit. 4.9.2013].

Dostupné z: <<http://base.garant.ru/10103790>>.

Федеральный закон от 17 июня 1996 г. N 74-ФЗ "О национально-культурной автономии". In: *base.garant.ru* [online]. [Cit. 5.9.2013].

Dostupné z: <<http://base.garant.ru/135765/1>>.

Федеральный закон от 30 апреля 1999г. № 82-ФЗ "О гарантиях прав коренных малочисленных народов Российской Федерации". In: *base.consultant.ru* [online]. [Cit. 5.9.2013]. Dostupné z:

<<http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=86517>>.

Федеральный закон от 20 июля 2000г. № 104-ФЗ "Об общих принципах организации общин коренных малочисленных народов Севера, Сибири и Дальнего Востока Российской Федерации". In: *base.consultant.ru* [online]. [Cit. 5.9.2013].

Dostupné z: <<http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=58305>>.

Федеральный закон от 7 мая 2001 года „О территориях традиционного природопользования коренных малочисленных народов Севера, Сибири и Дальнего Востока Российской Федерации“. In: *base.consultant.ru* [online]. [Cit. 7.9.2013]. Dostupné z: <<http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=78670>>.

Федеральный закон от 10 января 2002г. № 7-ФЗ "Об охране окружающей среды".

In: *base.consultant.ru* [online]. [Cit. 7.9.2013]. Dostupné z:

<<http://www.consultant.ru/popular/okrsred>>.

Федеральный закон Российской Федерации от 20 декабря 2004 г. N 166-ФЗ „О рыболовстве и сохранении водных биологических ресурсов“. In: *base.garant.ru* [online]. 23.12.2004 [Cit. 6.9.2013]. Dostupné z: <<http://base.garant.ru/12138110>>.

Федеральный закон от 24 июля 2002 г. N 101-ФЗ "Об обороте земель сельскохозяйственного назначения". In: *base.garant.ru* [online]. [Cit. 15.9.2013].

Dostupné z: <<http://base.garant.ru/12127542>>.

Федеральный закон от 24.июля 2009, 209-ФЗ „Об охоте и о сохранении охотничьих ресурсов и о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации“. In: *base.garant.ru* [online]. [Cit. 5.9.2013]. Dostupné z:

<<http://base.garant.ru/12168564>>.